

125 років від дня народження Івана Петровича Крип'якевича (1886–1967)

З 24 травня 2011 р. у відділі стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) експонувалася виставка, присвячена 125-й річниці від дня народження видатного українського історика, академіка АН УРСР, директора Інституту суспільних наук АН України, автора низки наукових досліджень про українську козацьку державність та підручників з історії України Івана Петровича Крип'якевича.

Народився Іван Крип'якевич 25 червня 1886 р. у Львові в родині священика. З 1896 р. почав навчання у IV Львівській гімназії, у якій викладав його батько. У 1904 р. вступив до Львівського університету, де відвідував лекції М. С. Грушевського, який згодом став його науковим керівником.

Після закінчення університету в 1909 р. Іван Крип'якевич розпочинає викладацьку діяльність, друкується у популярних наукових виданнях, стає дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка, де працює молодшим бібліотекарем протягом 1911–1912 рр. Він не лише пише статті до журналів, а й стає редактором таких видань, як «Дзвінок» (1911–1914) та «Ілюстрована Україна» (1913–1914), останнє було представлено на виставці номерами за 1913 р. З 1921 по 1924 р. він обіймав посаду професора Львівського (таємного) Українського університету.

Під час другої світової війни І. П. Крип'якевич працював у Львові редактором наукових видань Українського видавництва. У 1946 р. його, разом з іншими львівськими науковцями, було переведено до Києва, де він з вересня 1946 р. обіймав посаду керівника відділу Інституту історії України АН УРСР, а з 24 березня 1947 р. по 4 березня 1948 р. на половину ставки працював завідувачем відділу стародруків БАН УРСР (нині НБУВ).

Власне, це і спонукало співробітників відділу на проведення даної виставки. Саме у 1947 р. з Подільської філії до відділу стародруків бібліотеки було повернуто найбільш цінні колекції, що перебували в евакуації в Уфі під час другої світової війни. Керуючи відділом, Іван Петрович організував опрацювання та упорядкування фонду, адже співробітники, що працювали тоді у відділі, не мали потрібної фахової підготовки та досвіду роботи. З 1 квітня 1947 р. було розпочато обслуговування читачів, проведено протягом року вісім виставок. Річний план роботи на 1947 р. було перевиконано, тож

можна стверджувати, що науковець відіграв помітну роль у післявоєнній розбудові відділу. Кілька років тому, під час дослідження історії цього підрозділу, зав. відділу Г. І. Ковальчук віднайшла реєстр І. П. Крип'якевича «Київські друки XVII–XVIII ст.» – машинопис з його доповненнями від руки, де автор систематизував у хронологічному порядку київські видання XVII–XVIII ст.* Дослідження цих друків було плановою темою вченого у бібліотеці. Також у відділі були виявлені приватні листи до Івана Петровича від його родини, що залишилась у Львові, вони зараз зберігаються в Інституті рукопису НБУВ (Ф. III, № 72261–72275, машинопис «Київські друки» – Ф. 260, № 1366) і були представлені в експозиції, як і інші документи, книги, що розкривають творчий та життєвий шлях І. П. Крип'якевича.

Іван Крип'якевич був одним із фундаторів Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. У 1951 р. він очолив відділ, а упродовж 1953–1962 рр. був директором цього Інституту. Його учні та співробітники Інституту українознавства НАН України, який тепер носить ім'я вченого, гідно вшанували пам'ять про свого наставника, видавши у 2001 р. великий збірник наукових праць «Іван Крип'якевич в родинній традиції, науці, суспільстві», який також експонувався на виставці.

У липні 1962 р. Іван Петрович виходить на пенсію, впорядковує особистий архів, доводить до ладу наукові матеріали. 21 квітня 1967 р. видатного українського історика не стало.

До експозиції виставки увійшли видання та документи І. П. Крип'якевича, що зберігаються у різних фондах НБУВ. Серед них його перші наукові праці, що вийшли у 1905 р. в Записках Наукового товариства імені Шевченка (ЗНТШ). Він розпочав з рецензій, після яких написав власну статтю «Матеріали до історії торгівлі Львова». Привертає увагу також унікальний примірник його праці «Русини властители у Львові в першій пол. XVI віку», на якому залишився автограф ученого: «Українська Академія Наук у Києві – від автора».

* Див.: Ковальчук Г. І. Реєстр І. П. Крип'якевича «Київські друки XVII–XVIII ст.» / Г. І. Ковальчук // Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Ін-т рукопису. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 79–89.

У 1907 р. в ЗНТШ опубліковано його монографічне дослідження «Львівська Русь в першій половині XVI віку». Роботу над цією темою І. П. Крип'якевич розпочав ще у 1904 р., вивчаючи збірку актових матеріалів раецького суду, що стосувалися історії українців Львова за період 1460–1551 рр. Завдячуючи здобутим у львівській гімназії знанням з класичної латини, польської та німецької мови він міг вільно користуватись джерельним матеріалом. Згодом на основі цих документів учений написав не одну наукову працю з історії Львова. На виставці було представлено видання 1994 р., підготовлене Інститутом української археографії НАН України, де у першій частині вміщено передруковане видання 1907 р., а в другій – відредаговані матеріали до історії Львівської Русі з доданням нових документів, дат та перекладом іншомовних назв на сучасну українську мову, а також іменним та географічним покажчиками.

Одне з найвизначніших «львознавчих» досліджень І. Крип'якевича є його «Історичні проходи по Львові» (1932). Ця праця вирізняється своїм новаторським підходом, великим обсягом матеріалу, а також його цікавим викладом. На жаль, у фондах філії № 1 НБУВ немає першого видання, книга давно вже стала справжньою рідкістю, рештки її тиражу були знищені після війни, та й люди самі боялися тримати подібні книги вдома. На виставці були представлені два перевидання цієї праці: 1991 року, досить скромне, з чорно-білими ілюстраціями, та 2007 року, більше за форматом та значно краще оформлене, з кольоровими ілюстраціями.

Іван Петрович досліджував не тільки історію Львова, спектр його наукових праць надзвичайно різноманітний, і одне з його наукових зацікавлень – історія друкарства в Україні. Так, у статтях «Папір українських друків Ів. Федоровича» (1924) та «Найдавніші папірні на Україні» (1926) він досить ґрунтовно підійшов до дослідження життя і професійної діяльності першодрукаря і загалом до історії книги.

Також на виставці були представлені його дослідження історії військової справи. Це статті «Замітки до історії військ княжих часів», «Серби в українському війську 1650–1660 рр.» (1920), «Студії над державою Богдана Хмельницького. VII Військо» (1931), а також книга «Історія українського війська». Історія самої книги розпочалась ще у жовтні 1935 р. випуском маленьких зошитів, а завершилась 1936 р. виходом ґрунтовної праці накладом 12 тис. примірників, з яких нині залишилось кілька десятків. Тут І. П. Крип'якевич виступив одним із основних дослідників, поряд з Богданом Гнатевичем, Зеноном Стефанівим, Осипом Думінієм та Святославом Шрамченком. На виставці представлено львівське видання 1992 року – передрук видання І. Тиктора 1953 р. (Вінніпег) за редакцією М. Левицького, більше за обсягом, з додатком, якого не було в першому виданні.

Особливе місце у науковому доробку І. П. Крип'якевича посідає праця «Богдан Хмельницький». Назва книги

не зовсім точно передає її зміст: вона розкриває не стільки біографію гетьмана, скільки історію України в період його гетьманування. Автор обрав нейтральну назву, щоб уникнути радянських цензурних заборон та замаскувати неприйнятну на той час тему історії української державності. Дана робота була вперше надрукована у 1954 р. до святкування 300-річчя Переяславської ради та приєднання України до Росії, коли в ЦК КПРС ухвалили випуск наукових праць, присвячених добі Б. Хмельницького. На виставці було представлено видання 1990 р.

І. П. Крип'якевич був співавтором ґрунтовної праці «Історія української культури». Це колективна монографія, над створенням якої працювали також В. Радзикевиц, М. Голубець, С. Чарнецький та В. Барвінський. Роботу над книгою вони розпочали у 30-х роках, і тут І. Крип'якевич виступив як редактор видання та автор розділу «Побут». В експозиції книга була представлена виданням 1994 р.

Педагогічна діяльність допомогла науковцю побачити потреби тогочасної історичної освіти. Він намагався дати можливість опанувати історичний матеріал учням середніх шкіл, гімназій та тим, хто просто прагнув знати власну історію. Всі його підручники на той час були новим і прогресивним дослідженням української історії. Кожне нове видання він обов'язково переробляв та доповнював, постійно вдосконалював свої великі та малі навчальні курси, а не механічно їх повторював. Підручник І. П. Крип'якевича «Історія України» представлений в експозиції кількома книгами: виданням НТШ в еміграції 1949 р. (Нью-Йорк, Мюнхен) та перевиданням 1971 р., що були надруковані без згоди автора під псевдонімом «Іван Холмський», з натяком на холмські корені Крип'якевича. Пізніше книга передруковувалась діаспорними видавництвами як у повному обсязі, так і скорочено для школярів, примірники більшості з них зараз зберігаються у відділі зарубіжної україніки НБУВ. На основі закордонних видань у 1990 р. львівське видавництво «Світ» видало «Історію України» І. Крип'якевича накладом у 200 тис. примірників з передмовою, коментарями та хронологічним покажчиком. Попит на цю книгу перевищив усі сподівання, і в 1992 р. її знов перевидали, вже ілюстровану історичними портретами роботи Л. А. Лободи. Ці два видання також були виставлені в експозиції поряд з іншими працями вченого з історії України, такими як «Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл» [1918], «Коротка історія України» (1993), «Велика історія України» (1993), «Огляд історії України» (1995).

На початку 1990-х рр., з набуттям Україною незалежності, історія нашої держави пізнається фактично заново, і перевидання книг І. П. Крип'якевича відіграє в цьому не останню роль.

Анна Бондарчук,
молодш. наук. співробітник НБУВ